

IZDELAVA RAZLAG ZA PRAVOPISNI IN SLOVNIČNI VSEBINSKI SKLOP

ALENKA VALH LOPERT¹ IN ŠPELA ANTLOGA²

¹ Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Maribor, Slovenija.

E-pošta: alenka.valh@um.si

² Univerza v Mariboru, Fakulteta za elektrotehniko, računalništvo in informatiko, Maribor, Slovenija.

E-pošta: s.antloga@um.si

Povzetek V prispevku predstavljamo aktivnost projekta Slovenščina na dlani, vezano na pripravo t. i. baze znanja, in sicer izdelavo razlag za sklopa pravopis in slovnica. Izdelali bomo več kot šestdeset razlag za vsakega od omenjenih sklopov, nekaj tem pa bo namenjenih tudi izdelavi razlag s strani uporabnikov. Možnost vpogleda v sprotne razlage in dostop do celotne baze znanja bosta doprinesla k uspešnejšemu reševanju nalog, omogočala pa bosta tudi teoretično podprto usvajanje snovi.

Ključne besede:

slovenščina,
učno
e-okolje,
razlage,
pravopis,
slovnica.

1 Uvod

V projektu *Slovenščina na dlani* pripravljamo učno e-okolje za učenje slovenščine, ki bo vsebovalo številne vaje in naloge s področja pravopisa in slovnice, pri čemer bodo te temeljile na avtentičnem gradivu, ki se bo z avtomatskimi postopki zajemalo iz obsežnih zalednih korpusov (Verdonik 2019: 3–7). Pri nalogah bodo uporabnikom na voljo tudi sprotne razlage, ki bodo omogočale, da se zaradi nepoznavanja konkretnega pravopisnega ali slovničnega problema – ali zgolj iz vedoželjnosti – seznanijo z jasno in razumljivo razlago vsebine oz. problematike, zajete v konkretni nalogi. Vse razlage bodo zbrane tudi v posebnem zavihku Znanje, ki bo služil kot jezikovni priročnik, do katerega lahko uporabniki dostopajo kadarkoli, torej neodvisno od reševanja nalog.

V prispevku se osredinjamo na pripravo razlag za dva vsebinska sklopa – pravopis in slovnico. Aktivnost je bila zasnovana tako, da smo najprej specifikirali vključevanje razlag k posameznim nalogam, pri čemer smo izbrali takšne naloge, pri katerih je dodajanje razlag smiselno,¹ ter zasnovali način vnašanja dodatnih razlag s strani uporabnikov. Sledila je izdelava seznama razlag in priprava splošnih navodil za pripravo razlag.

2 Zasnova vključevanja razlag k nalogam

Za izdelavo razlag je bil oblikovan poseben programski vmesnik (prim. sliko 1), v katerega se vnašajo razlage in podatki o njih. Osnovni podatki o razlagi vključujejo naslov razlage, številko naloge (ali več nalog), pri kateri se razlaga priključuje, in besedilo kratke ter dolge razlage. Temu so dodana vnosna polja za dodajanje zgledov k razlagi, vnosna polja za dodajanje povezav k drugim obstoječim relevantnim jezikovnim virom, možnost oblikovanja tabel in polje za vstavljanje miselnih vzorcev, grafov, slik ipd.

¹ Izbor nalog, ob katerih bodo učencem na voljo razlage, temelji na analizi najpogostejših odstopov od knjižne norme, ki jih učeči se delajo pri pisanju, in vsebin, ki jim povzročajo največ težav (Verdonik idr. 2020: 107).

Urejanje zapisa z ID 67

Naslov **Imena bitij**

Osnovni podatki Primeri Sklici Naloge

Naslov **Imena bitij**

Kratka razlaga

B *I* @ :: := ☰ ☷

Imena bitij prištevamo med lastna imena, zato jih pišemo z veliko začetnico.

Navodila za oblikovanje razlag

Dolga razlaga

B *I* @ :: := ☰ ☷

Slika 1: Polja za vnašanje razlage (zaslonska slika programskega vmesnika)

2.1 Načela oblikovanja razlag

Razlage so oblikovane z mislijo na ciljno publiko, tj. na učence in dijake, stare med 11 in 19 let. Zapisane so v razumljivem in nazornem slogu. Izhajali smo iz obstoječega *Slovenskega pravopisa* (2001), pri čemer pa smo opozorili tudi na morebitne spremembe ali mejne primere in v tem primeru vključili povezave na relevantne vire, kot so Jezikovna svetovalnica Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša, spletni pregibnik Besana, Spletna aplikacija za pomoč uporabnikom pri izražanju svojine za prevzete moške priimke (SPiPP), Kolokacijski slovar sodobne slovenščine, portal Franček² ipd. Za ponazoritev so uporabljeni verodostojni zgledi iz različnih jezikovnih korpusov: Korpusa mladinske književnosti MAKS in Gigafide v2.0. Razlage so tudi oblikovno pregledne, razdeljene na podpoglavja, pomembno in poudarjeno je zapisano s krepkim tiskom, primeri z ležečim. Naštevanje je razvidno iz oštevilčevanja ali alinej.

² Trenutno je še v nastajanju.

Uporabnik ima ob reševanju nalog možnost, da zgolj na hitro poišče ključne informacije o obravnavanem problemu, ki so pomembne za uspešno reševanje naloge, čemur služijo kratke razlage, ki se odprejo na desni strani zaslona ali da si podrobneje in obširneje prebere vsebino obravnavanega problema in se po potrebi preusmeri tudi k drugim relevantnim jezikovnim virom, čemur služijo dolge razlage ob nalogah.³

Kratke razlage so navedene v povedi ali dveh in so samo pisne, kar pomeni, da ne vključujejo slikovnih elementov in tabel. Po potrebi je razlaga podkrepjena z zgledom, npr.:

Pri **večbesednih naselbinskih imenih** so vse besede zapisane z **veliko** začetnico (*Škofja Loka, Volčji Potok*), razen samostalnikov trg, mesto, vas, selo, naselje in predlogov, ki jih pišemo z **malo**, če niso na prvem mestu večbesednega imena (*Most na Soči, Gorenja vas*).

Pri **večbesednih nenaselbinskih imenih** je z veliko zapisana samo prva beseda imena (*Prešernova ulica, Jadransko morje*), razen kadar je druga ali tretja beseda sama lastno ime (*Južna Koreja*).

S klikom na gumb *Preberi več* se kratke razlage nadaljujejo v daljše razlage, ki se prikažejo čez celoten zaslon; zajemajo izhodiščna pravila in ponazarjalno gradivo ter celostno predstavijo izbrano vsebino, npr.

³ V slovenskem prostoru je podoben princip že uporabljen v Pedagoškem slovniciem portalu.

Zemljepisna imena

Zemljepisna imena poimenujejo kraje, države, vzpetine, morja, ulice, nebesna telesa ipd. Če o njih govorimo na splošno in nimamo v mislih točno določenega kraja, države ipd., so to **občna imena**, ki jih pišemo z **malo** začetnico (*mesto, gora, jama, planet*). Če poimenujemo točno določen kraj, državo ipd., je to **lastno ime**, ki ga pišemo z **veliko** začetnico (*Piran, Triglav, Postojnska jama, Jupiter*). Lastna zemljepisna imena so lahko **naselbinska** ali **nenaselbinska**.

Lastna zemljepisna imena

Naselbinska imena

Naselbinska imena so imena **mest, vasi, trgov** in **zaselkov**. Pišemo jih z **veliko** začetnico.

Primer 1

Po turnirju bo nogometna ekipa ostala na pripravah v **Kranju**.

Če so sestavljena iz več besed, pišemo z veliko vse besede.

Primer 2

Premier se je v **Škofji Loki** mudil v okviru predvolilne kampanje kot kandidat za letošnje državnozborske volitve.

Izjema so samostalniki **trg, mesto, vas, selo, naselje** in **predlogi**, ki ji pišemo z malo, če niso na prvem mestu imena.

Nenaselbinska imena

Zemljepisna imena, ki poimenujejo **ulice, države, jezera, morja, puščave, gore** ipd., so **nenaselbinska imena**. Zapišujemo jih z **veliko** začetnico. Če je nenaselbinsko ime sestavljeno iz več besed, pišemo z veliko samo prvo besedo v imenu.

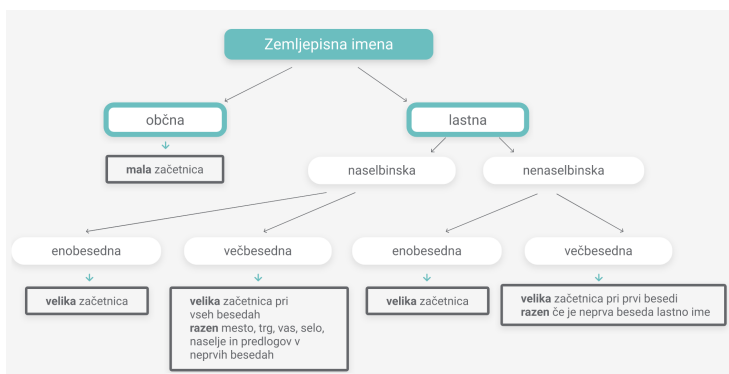
Primer 3

Ameriško zvezno državo Kalifornijo so zajele močne nevihte s **Tihega oceana**, zaradi katerih že od ponedeljka dežuje, pada toča, grmi in sneži.

Izjema so večbesedna nenaselbinska imena, kadar je neprva beseda lastno ime. Največkrat je ob taki že znani besedi na levi strani pridevnik (*Amerika – Severna Amerika*).

Slika 2: Primer dolge razlage za zapis zemljepisnih imen

Daljšje razlage lahko vključujejo tabele, miselne vzorce, grafe in slike, kot npr. razlaga za zapisovanje zemljepisnih imen (prim. slika 3).

Slika 3: Primer miselnega vzorca ob razlagi za zapis zemljepisnih imen

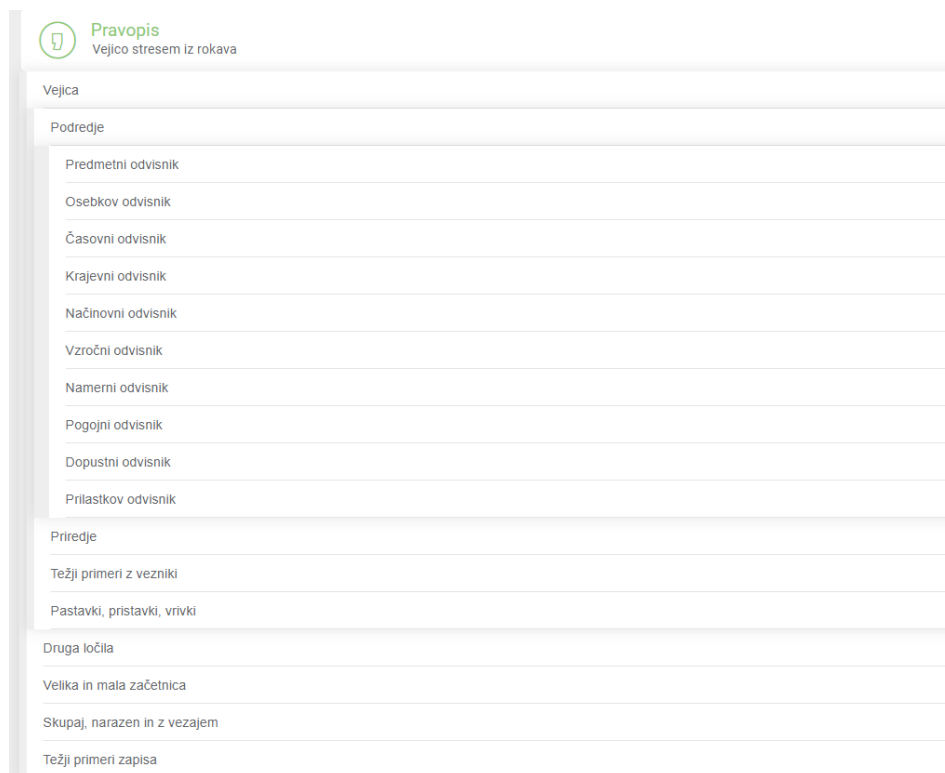
Če želi uporabnik o obravnavani temi izvedeti še več, je s klikom na gumb *Preberi še* preusmerjen k drugim virom (v predstavljenem primeru na Spletno aplikacijo za pomoč uporabnikom pri izražanju svojine za prevzete moške priimke – SPiPP).

Uporabnik se lahko kadarkoli med reševanjem s klikom na zavihek Znanje premakne tudi v celotno bazo znanja, ki mu v obliki spletnega jezikovnega priročnika ponuja razlage in druge relevantne teme, povezane z reševanjem nalog ter s splošno pravopisno in slovnično problematiko.

Poleg razlag, ki jih bomo pripravili sodelujoči v projektu, bodo lahko za nekaj vnaprej predvidenih tem razlage v bazo vnašali tudi uporabniki sami. Uporabniki, ki bodo uspešno reševali naloge, bodo lahko v vnosno okno vpisovali lastne razlage na obravnavano temo. Drugim uporabnikom bodo te razlage z opombo, da je razlago pripravil uporabnik, vidne šele po tem, ko jih bo potrdil in jezikovno pregledal učitelj ali član projektne skupine *Slovenščina na dlani*. Razlage uporabnikov ne bodo del primarne baze znanja.

2.2 Vsebinska zasnova razlag v e-okolju *Slovenščina na dlani*

Naloge, ki preverjajo znanje iz vsebinskih sklopov pravopis in slovnica, omogočajo urjenje zlasti tistih znanj, ki se pri učencih in dijakih kažejo kot šibke točke pri pisanju besedil v slovenskem knjižnem jeziku in zaradi katerih učenci delajo največ napak. Problematična mesta smo nakazali tudi v seznamu razlag. Pri pripravi tega seznama smo izhajali iz vsebin, ob reševanju katerih bi se uporabnikom e-okolja utegnila porajati vprašanja, prav tako pa smo v seznam razlag vključili nekatere sklope, ki pri rabi povzročajo nejasnosti. Seznam razlag za področje slovnice obsega sedem širših tematskih sklopov, ki so nadalje podrobneje hierarhično razčlenjeni, medtem ko seznam razlag za področje pravopisa obsega kar sedemnajst širših tematskih sklopov, ki so prav tako še hierarhično razčlenjeni. Vsebinska zasnova razlag za pravopisni vsebinski sklop je razvidna iz kazala v zavihku Znanje (prim. sliko 4).

Slika 4: Kazalo v zavihku Znanje (zaslonski posnetek beta verzije e-okolja *Slovenščina na dlani*)

Za razliko od obstoječih jezikovnih priročnikov bodo razlage vsebovale vse ključne informacije obravnavanega primera, a bodo razumljive tudi mlajšim učencem. Zapisane razlage bodo namreč enostavne in podkrepljene z raznolikim gradivom. Poleg tega bodo primeri avtentični, pridobljeni iz jezikovnih korpusov, aktualizirani in izbrani z mislijo na ciljno publiko. Težko si je namreč predstavljati, da danes učenci in dijaki še poznajo pisalni stroj Olivetti (zglede za pisanje imenovalnih prilastkov k vrstnim imenom tehničnih izdelkov in trgovskih znamk v SP 2001, § 107), po drugi strani pa z neaktualnimi in nepoznanimi zgledi težko poiščejo analogijo za zapisovanje aktualnejših primerov, kot so npr. družbeno omrežje Facebook, prenosni računalnik Dell, tablica iPad ipd. Prednost razlag v e-okolju je tudi, da so združene na enem mestu in uporabniku dostopne s klikom ali dvema. Z daljšimi razlagami in povezavami na druge vire bodo učenci in dijaki lahko usvojili tudi teme, povezane z obravnavnim problemom v nalogi, ne da bi morali te teme sami iskati v različnih priročnikih.

3 Sklep

Razlage so torej eden ključnih elementov učnega e-okolja za slovenščino, saj nudijo takojšnjo podporo pri reševanju nalog in s tem povezano doseganje nemotenega uporabnikovega napredovanja ter usvajanje znanja. Ob nalogah bodo uporabnikom na voljo sprotne kratke in dolge razlage, ki bodo jasno razložile vsebino oz. problematiko v konkretni nalogi. Vse razlage bodo zbrane tudi v posebnem zavihku Znanje, do katerega bodo lahko uporabniki dostopali kadarkoli.

Literatura

- Jezikovna svetovalnica* Inštituta za slovenski jezik Frana Ramoviša ZRC SAZU. Dostop 6. 11. 2020 na <https://svetovalnica.zrc-sazu.si/>.
- Kolokacije 1.0, Kolokacijski slovar sodobne slovenščine*. Dostop 6. 11. 2020 na <https://viri.cjvt.si/kolokacije/slv/>.
- Korpus besedil s slovenskih družbenih omrežij Janes v1.0*. Dostop 6. 11. 2020 na https://www.clarin.si/noske/run.cgi/corp_info?corpname=janes&struct_attr_stats=1.
- Korpus mladinske književnosti MAKŠ*. Dostop 6. 11. 2020 na https://www.clarin.si/noske/run.cgi/corp_info?corpname=maks&struct_attr_stats=1.
- Pedagoški slovnični portal*. Dostop 6. 11. 2020 na <http://slovnica.slovenscina.eu/>.
- Portal Frančke*. Dostop 6. 11. 2020 na www.francek.si.
- Slovenski referenčni korpus Gigafida-proto, nededupliciran, v2.0 (1990–2018)*. Dostop 6. 11. 2020 na https://www.clarin.si/noske/run.cgi/corp_info?corpname=gfida20&struct_attr_stats=1.
- SP 2001: *Slovenski pravopis*. Spletna izdaja 2014. Dostop 6. 11. 2020 na www.fran.si.
- Spletna verzija pregibnika Amebis Besana 4.22*. Dostop 6. 11. 2020 na <https://besana.amebis.si/pregibanje/>.
- SPiPP – *svojilni pridevniki iz prevzetih priimkov, Spletna aplikacija za pomoč uporabnikom pri izražanju svojine za prevzete moške priimke*. Dostop 6. 11. 2020 na <http://spipp.ff.um.si/>.
- Darinka VERDONIK idr., 2020: Uporaba jezikovnotehnoloških virov in postopkov pri razvoju učnega e-okolja Slovenščina na dlani. *Jezikovne tehnologije in digitalna humanistika (Zbornik konference: 24.–25. september 2020, Ljubljana, Slovenija)*. 101–108. Dostop 22. 10. 2020 na http://nl.ijs.si/jtdh20/pdf/JT-DH_2020_Verdonik-et-al_Uporaba-jezikovnotehnoloskih-virov-in-postopkov-pri-razvoju-ucnega-e-okolja-Slovenscina-na-dlani.pdf.
- Darinka VERDONIK, 2019: Idejna zasnova e-okolja Slovenščina na dlani. *Slovenščina na dlani 2*. Ur. Natalija Ulčnik. Maribor: Univerzitetna založba Univerze. Dostop 22. 10. 2020 na <http://press.um.si/index.php/ump/catalog/book/447>.